

М.Р.Литвин (Львів), Л.І.ХАХУЛА (Львів)

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА В ІСТОРИЧНІЙ ДОЛІ НАРОДІВ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ»

Сторіччя вибуху Першої світової війни й нові геополітичні виклики для України змушують політичні та інтелектуальні еліти країн Центрально-Східної Європи переосмислити спадщину та узагальнити уроки тієї трагедії. Важлива місія у процесі формування історичної пам'яті про Велику війну належить представникам історичного цеху, які покликані сформувати об'єктивну картину подій, представити нові інтерпретації етнополітичних процесів першої половини ХХ ст.¹ З огляду на найновіші теоретико-методологічні підходи об'єктом уваги дослідників, окрім традиційних джерел, часто стають «місця пам'яті», до яких, згідно з концепцією французького історика П.Нора, належать топографічні, монументальні, символічні та функціональні (наприклад зображення на банкнотах чи марках) пам'ятки. Їх комплексне дослідження допомагає краще зрозуміти особливості історичного процесу, зокрема у частині вибірковості людської пам'яті, її здатності оминати «невигідні» події, перебільшувати позитивний образ свій і негативний – «іншого»². Відповіді на згадані суспільно-політичні та наукові виклики спробували дати учасники представницької міжнародної наукової конференції, яка відбулася 25–27 вересня 2014 р. у Львові та Івано-Франківську й була організована Інститутом українознавства імені І.Крип'якевича НАН України, Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника, представництвом Фонду Конрада Аденауера в Україні.

Робота конференції розпочалася з привітальних виступів директора представництва Фонду Конрада Аденауера *Габрієли Бауман*, директора Українського інституту національної пам'яті канд. іст. наук *Володимира В'ятровича*, секретаря Ради охорони пам'яті боротьби та мучеництва Республіки Польща д-ра габіліт. *Анджея Кунерта*, директора Інституту українознавства імені І.Крип'якевича НАН України д-ра іст. наук *Миколи Литвина*, ректора Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника д-ра політ. наук *Ігоря Цепенди*, директора інституту історії, політології та міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника д-ра іст. наук *Миколи Кугутяка*, завідувача кафедри всесвітньої історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника д-ра іст. наук *Олега Жерноклеєва*, відповідального секретаря Державної міжвідомчої комісії у справах увічнення учасників АТО, жертв війни та політичних репресій канд. політ. наук *Святослава Шеремети*, заступника голови Львівської обласної державної адміністрації д-ра *Юрія Підлісного*, заступника голови Івано-Франківської обласної державної адміністрації *Сергія Адамовича*, представника адміністрації міста Загреб (Хорватія) *Івіці Панчича*, почесного консула Угорщини в Івано-Франківську *Василя Вишиванюка*. Усі виступаючі наголосили на необхідності активізації досліджень воєнно-політичних подій у Центрально-Східній Європі, зокрема на західноукраїнських землях, які сто років тому опинилися в епіцентрі збройного протистояння.

На пленарному засіданні у Львові («Перша світова війна: геополітичний аспект») було заслухано доповідь д-ра *Александра Бракеля* (представництво Фонду Конрада

¹ Див.: Велика війна 1914–1918 рр. і Україна / Упор. О.Реєнт. – К., 2013. – С.3–60.

² Див.: *Колесник І.* Історична пам'ять та історіографія: архетипи взаємодії // Історія – ментальність – ідентичність. – Вип.ІV: Історична пам'ять українців і поляків у період формування національної свідомості в ХІХ – першій половині ХХ ст. / За ред. Л.Зашкільняка, Й.Пісулінської, П.Серженги. – Л., 2011. – С.54–64; *Й'єс.* Українська історіографія: концептуальна історія. – К., 2013. – С.477–495.

Аденауера в Білорусії; Вільнюс), в якій проаналізовано воєнні та політичні результати Першої світової війни для європейських країн – переможців і переможених. Д-р іст. наук *Олександр Реснт* (Інститут історії України НАНУ) висвітлив наслідки геополітичних катаклізмів початку ХХ ст. для України та українців. Д-р іст. наук *Сергій Троян* (Дипломатична академія України при МЗС України) виголосив доповідь, в якій представив довоєнні німецькі «Mitteleuropa»-плани, та місце й роль у них Австро-Угорщини; підкреслив, що бажання німецьких кіл відродити середньовічну Священну Римську імперію німецької нації зустріло опір із боку країн Антанти. Місце «українського питання» в імперських планах Берліна розглянув д-р іст. наук *Андрій Боляновський* (Інститут українознавства імені І.Крип'якевича НАН України).

Після пленарного засідання учасники конференції продовжили роботу у секціях, де розглянули воєнно-політичні аспекти Першої світової, національно-політичні процеси напередодні та в роки війни, національні рухи у Центрально-Східній Європі. Наукові співробітники угорського Фонду дослідження Великої війни д-р *Молнар Тібор* і д-р *Штенцингер Норбер* (Будапешт) реконструювали бої 86-го цісарсько-королівського піхотного полку на Східному фронті восени 1914 р. та Рогатинську битву 20-ї угорської королівської піхотної дивізії 29–30 серпня 1914 р. Канд. іст. наук *Ігор Чорновол* (Інститут українознавства імені І.Крип'якевича) детально представив перебіг Городоцької битви – важливої воєнної операції 1914 р. в околицях Львова, та спробував вписати її у «великий наратив» Великої війни. Проблеми формування української національної ідентичності в роки Першої світової присвятили свої виступи д-р іст. наук *Іван Патер* (Інститут українознавства імені І.Крип'якевича), канд. іст. наук *Ігор Петрій* (Львівський національний університет імені Івана Франка).

Взаємини українських громадсько-політичних діячів Галичини й Наддніпрянщини напередодні війни охарактеризував канд. іст. наук *Ігор Райківський* (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника). Канд. іст. наук *Григорій Савченко* (Київський національний університет імені Тараса Шевченка) показав особливості процесу українізації російської армії під час червеневого наступу 1917 р. Доповненням теми став виступ д-р іст. наук *Андрія Гречила* (Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства імені М.Грушевського НАН України) про формування українських національних символів в українізованих частинах російської армії наприкінці світової війни.

На другому пленарному засіданні («Проблеми історичної пам'яті та пам'яткоохоронної діяльності») д-р іст. наук *Ігор Соляр* (Інститут українознавства імені І.Крип'якевича) та канд. іст. наук *Роман Голик* (Інститут українознавства імені І.Крип'якевича) актуалізували питання, пов'язані з «триванням» війни у спогадах, ментальності та повоєнних національних практиках західних і східних українців. Канд. іст. наук *Ірина Орлевич* (Інститут українознавства імені І.Крип'якевича) та канд. іст. наук *Надія Халак* (Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства імені М.Грушевського НАН України) зосередили увагу на відображенні у суспільній свідомості галичан нужденного життя в'язнів австрійського концтабору Талергоф. Проблеми повсякденного життя та побуту населення Галичини в роки війни висвітлили д-р іст. наук *Микола Литвин* (Інститут українознавства імені І.Крип'якевича), канд. іст. наук *Микола Вітенко* (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника), канд. іст. наук *Олег Павлишин* (Львівський національний університет імені Івана Франка). Канд. іст. наук *Степан Кобута* (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника) розглянув героїку національної пам'яті про січове стрілецтво як чинник політичної активізації

боротьби українців за незалежність наприкінці 1980 – на початку 1990-х рр. Під час виступів та дискусій науковці переглянули документальні кінохроніки й світліни з архівів і бібліотек України, Польщі, Росії, Угорщини.

На основі матеріалів новітніх археологічних досліджень д-р іст. наук *Святослав Терський* (Національний університет «Львівська політехніка»), канд. іст. наук *Ярослав Онищук* (Львівський національний університет імені Івана Франка), краєзнавець *Остап Козак* (комунальне підприємство Львівської обласної ради «Доля») охарактеризували стан збереження військових меморіалів і окремих поховань у Галичині та на Волині; при цьому особливу увагу звернули на необхідність якнайшвидшого впорядкування могил військовослужбовців російської армії. Європейський досвід пам'яткоохоронної діяльності узагальнили канд. іст. наук *Андор Біро* (департамент зв'язку з громадськістю та військово-меморіальної роботи міністерства оборони Угорщини), д-р габіліт. *Анджеї Кунерт* (Рада охорони пам'яті боротьби та мучеництва Республіки Польща), д-р *Пінтер Тамас* (Фонд дослідження Великої війни, Угорщина), екс-керівник міністерства учасників визвольної війни у Хорватії *Івіца Панчич* (Загреб), д-р філол. наук *Євген Пащенко* (Загребський університет, Хорватія). Краєзнавець *Євген Луць* охарактеризував Першу світову війну крізь призму повстанської епічної традиції Яворівщини (Львівська обл.).

Учасники секційних засідань в Івано-Франківську детально обговорили джерелознавчі та історіографічні аспекти дослідження Першої світової війни, актуалізували проблему становища українських земель та особливості окупаційної політики іноземних держав. Д-р іст. наук *Олександр Сич* (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича) звернув увагу на цивілізаційні аспекти війни. Д-р іст. наук *Олександр Добржанський* (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича) та канд. іст. наук *Андрій Королько* (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника) висвітлили ставлення населення Буковини та Покуття до російської окупації. Д-р іст. наук *Володимир Кома* (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника) охарактеризував роль Юзефа Пілсудського та його соратників у боротьбі за незалежність Польщі в роки Великої війни. Канд. іст. наук *Ігор Гаврилів* (Львівський національний університет імені Івана Франка) показав історію становлення українського парамілітарного руху напередодні та під час світової війни. Канд. політ. наук *Лариса Кобута* (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника) розповіла про джерелознавче значення політологічної спадщини В.Левинського.

Науковий захід у Львові пройшов у відреставрованій Максиміліанській вежі Львівської цитаделі – австрійському фортифікаційному комплексі (шість башт і будівля казарм), зведеному в 1850–1854 рр. У дорадянський час тут дислокувалися австрійський, а згодом польський гарнізони; у 1942–1943 рр. діяв німецький табір для військовополонених (шталаг-328). Учасники конференції також відвідали Марсове поле у Львові, місце масових поховань австрійських, німецьких, турецьких та російських солдатів, а також смт Івано-Франкове (колишній Янів) під Львовом, де ознайомилися з експозицією громадського музею Першої світової війни, поклавши квіти до пам'ятника полеглим воякам австрійської та російської армій. В ухвалі міжнародної конференції підкреслено необхідність активізації археографічної та пам'яткоохоронної діяльності щодо засвоєння трагічних уроків європейської історії ХХ ст., а також створення в Івано-Франковому першого в Україні державного музею, присвяченого пам'яті про Велику війну.